

SAVREMENE DEMOGRAFSKE PROMENE NA TERITORIJI RASINSKOG OKRUGA

Ljiljana Stričević, Aleksandar Radivojević, Ninoslav Golubović, Jelena Miletić, Jana Milić

Univerzitet u Nišu, Prirodno matematički fakultet, Departman za geografiju

Sažetak. Rasinski okrug je smešten u krajnjem južom delu srednje Srbije i zauzima površinu od 2668 km². Na ovoj teritoriji je, prema popisu iz 2011. godine, živelo 241.999 stanovnika u 296 naselja i šest opština: Kruševac, Trstenik, Brus, Aleksandrovac, Varvarin i Čičevac. U radu su analizirani problemi demografskog razvoja Rasinskog okruga na osnovu podataka popisa stanovništva od 1961. do 2011. godine. Analiza obuhvata promene ukupnog broja stanovnika i domćinstava na nivou opština okruga, kao i analizu starosne i polne strukture stanovništva na osnovu indeksa starenja, koeficijenta starosti, prosečne starosti, kontigenta stanovništva po starosnim grupama i stope maskuliniteta. Rasinski okrug predstavlja specifičan prostor koji su zahvatile intenzivne demografske promene u drugoj polovini XX i početkom XXI veka. Ove promene se ogledaju u stalnom smanjenju broja stanovnika, što je u najvećoj meri posledica smanjenja prirodnog priraštaja, kao i u promeni strukture i veličini domaćinstava. Osim navedenog, veliki problem predstavlja intenzivno starenje stanovništva, tj. sve manji udeo mladog i porast starog stanovništva. Analizirani podaci ukazuju na to da se stanovništvo Rasinskog okruga i svih njegovih opština po poslednjem popisu nalazi u fazi najdublje demografske starosti. Ovakva starosna struktura u velikoj meri utiče na mogućnosti buduće reprodukcije stanovništva i formiranje radog kontigenta stanovništva.

Ključne reči: demografske promene, depopulacija, starenje stanovništva, Rasinski okrug.

Uvod

Rasinski okrug se nalazi u južnom delu srednje Srbije¹. Na severu je otvoren prema Velikom Pomoravlju, dok je sa gotovo svih ostalih strana okružen planinskim vencima. Na severozapadu i zapadu okrug je ograničen planinskim uzvišenjima Goča (1124 m), Ljuktena (1219 m), Crnog vrha (1543 m) i Željina (1785 m).

Jugozapadni deo okruga predstavljen je Kopaonikom sa najvišim – Pančićevim vrhom (2017 m). Dalje prema istoku okrug ograničava uzvišenje Lepenac, na koje se, istočno od reke Blatašnice, nastavlja planinski venac Jastrepca (1491 m).

Na krajnjem severoistoku, granica okruga se oslanja na Mojsinjske planine (501 m).

Razvoj stanovništva Rasinskog okruga u drugoj polovini XX i početkom XXI veka karakteriše niz negativnih demografskih procesa, među kojima su najznačajniji proces depopulacije i izraženo starenje stanovništva. Sadašnju demografsko stanje u najvećoj meri je posledica dugogodišnjih ekonomskih, socijalnih i kulturnih promena u državi kao celini, koje su dovele do pogoršanja životnog standarda, neizvesne budućnosti i ugrožene egzistencije stanovništva. Kao posledicu imamo značajan pad prirodnog priraštaja, ubrzani proces starenja stanovništva, postepeni prestanak biološke reprodukcije (posebno u seoskim sredinama)... Ovakvo stanje demografskih pokazatelja nameće potrebu za detaljnom anali-

Autor za korespondenciju: Ljiljana Stričević, e-mail: ljiljana.s.stricevic@gmail.com
Departman za geografiju, Prirodno-matematički fakultet, Višegradska 33, 18000 Niš
¹ www.rasinskiokrug.org.rs

zom stanovništva Rasinskog okruga i njegovih administrativnih delova, kao i definisanje mogućih rešenja za njihovo prevazilaženje, kako bi se na tim osnovama zasnivao budući demografski, regionalni i ekonomski razvoj ovog kraja.

Predmet, cilj i metodologija istraživanja

Predmet istraživanja u ovom radu je analiza demografskih promena i problema na teritoriji Rasinskog okruga u drugoj polovini XX i početkom XXI veka. Na osnovu ovako definisanog predmeta, moguće je realizovati osnovni cilj istraživanja, a to je određivanje trenutnog demografskog potencijala Rasinskog okruga i njegovih administrativnih celina kao nosioca društveno - ekonomskog razvoja ovog kraja, kao i definisanje smernica za budući demografski razvoj.

Demografska analiza stanovništva Rasinskog okruga izvršena je na osnovu statističkih podataka popisa stanovništva u periodu od 1961. do 2011. godine, na nivou opština kao administrativnih celina. Analizom su obuhvaćeni sledeći važni demografski parametri:

1. relativna promena broja stanovnika između popisa 1961. i 2011. godine;
2. relativna promena broja domaćinstava između popisa 1961. i 2011. godine;
3. promena prosečne veličina domaćinstava od 1961. do 2011. godine;
4. starosna struktura stanovništva po starosnim grupama: (mlado (0–19), sredovečno (20–59), i staro stanovništvo (60+));
5. polna struktura stanovništva, na osnovu ukupnog broja muškog i ženskog stanovništva.

Na osnovu analize navedenih parametara, izračunati su: indeks starenja, koeficijent starosti, prosečna starost i stopa maskuliniteta.

Svi navedeni demografski podaci obrađeni su statističkim metodom. Takođe su obavljena i terenska istraživanja u nekoliko ruralnih naselja opština Kruševac i Varvarin koja su potvrdila rezultate dobijene iz knjiga popisa stanovništva.

Rezultati i diskusija

U ukupnoj populaciji Srbije stanovništvo Rasinskog okruga učestvuje sa 3,37%. U analiziranom periodu od 1961. do 2011. godine, broj stanovnika Srbije se smanjio za 445100 (5,96%), dok je u Rasinskom okrugu zabeležen pad broja stanovnika za 9576 ili 3,81%.

Tabela 1. Kretanje broja stanovnika Rasinskog okruga u periodu od 1961. do 2011. godine
Table 1. Trends in the number of inhabitants of the Rasina District from 1961 to 2011.

Opština	1961	1971	Indeks		Indeks		Indeks		Indeks		Indeks	
			1971/ 1961	1981/ 1971	1991/ 1981	2002/ 1991	2011/ 2002	2011/ 2011/ 2002	2011/ 2011/ 1961			
Aleksandrovac	34540	33798	97,85	33887	100,26	33215	98,02	29389	88,48	26522	90,24	76,79
Brus	25606	24581	95,99	22679	92,26	21331	94,06	18764	87,97	16317	86,96	63,72
Varvarin	26423	26143	98,94	25779	98,61	23821	92,40	20122	84,47	17966	89,29	67,99
Kruševac	103190	118016	114,37	132972	112,67	138111	103,86	131368	95,12	128752	98,01	124,77
Trstenik	49107	50624	103,09	53570	105,82	54873	102,43	49043	89,38	42966	87,61	87,49
Čičevac	12709	12359	97,25	12568	101,69	11757	93,55	10755	91,48	9476	88,11	74,56
Rasinski okrug	251575	265521	105,54	281455	106,0	283108	100,59	259441	91,64	241999	93,28	96,19

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 2011. godine u Republici Srbiji.

Upređni pregled broja stanovnika 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002. i 2011. godine, knjiga 20, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2014.

Na teritoriji Rasinskog okruga, indeks porasta stanovništva je bio najveći u periodu od 1971. do 1981., dok je najmanju vrednost imao u periodu od 1991. do 2002. godine. Na nivou opština, porast broja stanovnika zabeležen je u opštinama Kruševac i Trstenik u periodu od 1961. do 1971., dok je u ostalim opštinama prisutan blag pad broja stanovnika. U narednom desedogodišnjem periodu primetan je porast broja stanovnika u svim opštinama okruga, osim u Brusu i Varvarinu. Od 1991. godine u svim opštinama se beleži konstantan pad broja stanovnika. Ovakva demografska slika Rasinskog okruga posledica je kompleksnih ekonomskih, kulturnih i političkih promena, koje su uslovile pad nataliteta, smanjenje prirodnog priraštaja i sve veće iseljavanje stanovništva.

Od šest opština Rasinskog okruga, u analiziranom pedestogodišnjem periodu, do povećanja broja stanovnika je došlo samo na teritoriji opštine Kruševac i to za 24,77%, dok je u svim ostalim opštinama zabeležen pad ukupnog broja stanovnika. Najveći pad zabeležen je u opštini Brus – 36,27% (9289 stanovnika), a najmanji u opštini Trstenik – 12,51% , tj. 6141 stanovnik (Tabela br. 2).

Tabela 2. Apsolutni porast broja stanovnika Rasinskog okruga po popisnim periodima
Table 2. Absolute growth in the number of inhabitants of the Rasina District by census periods

	1971/61	1981/71	1991/81	2002/91	2011/02	2011/61
Aleksandrovac	-742	89	-672	-3826	-2687	-8018
Brus	-1025	-1902	-1348	-2568	-2447	-9289
Varvarin	-280	-364	-1958	-3699	-2156	-8457
Kruševac	14862	14956	5139	-6734	-2616	25562
Trstenik	1517	2946	1303	-5830	-6077	-6141
Ćićevac	-350	209	-811	-1002	-1279	-3233
Rasinski okrug	13946	15934	1653	-23667	-17442	-9576

U periodu od 1961. do 2011. godine došlo je do značajih promena u broju i veličini domaćinstava Rasinskog okruga. Ove promene se, pre svega ogledaju u povećanju ukupnog broja domaćinstava, povećanju samačkih domaćinstava i smanjenju broja članova domaćinstava.

U analiziranom pedesetogodišnjem periodu, broj domaćinstava u Rasinskom okrugu se povećao za 37,21%. Najveći porast broja domaćinstava zabeležen je u periodu od 1961. do 1971. godine, kada je indeks porasta iznosio 118,05. Na nivou opština, najveći porast broja domaćinstava zabeležen je u opštini Kruševac – 61,98%, dok je u opštini Varvarin zabeležen pad broja domaćinstava od oko 10% (Tabela broj 3).

Tabela 3. Kretanje broja domaćinstava u Rasinskom okrugu
u periodu od 1961. do 2011. godine

Table 3. Trends in the number of households of the Rasina District from 1961 to 2011.

Opština	1961	1971	Indeks		1991	Indeks		2002	Indeks		2011	Indeks	
			1971/ 1961	1981/ 1971		1991/ 1981	2002/ 1991		2011/ 1961	2011/ 1961			
Aleksandrovac	6231	7484	120,11	8419	112,49	8639	102,61	8789	101,74	8146	130,73		
Brus	4225	4944	117,02	5427	109,77	5692	104,88	5840	102,60	5320	125,92		
Varvarin	6144	6386	103,94	6487	101,58	6328	97,55	5998	94,79	5544	90,23		
Kruševac	25279	31668	125,27	36897	116,51	39085	105,93	40188	102,82	40947	161,98		
Trstenik	11361	12717	111,94	14043	110,43	14906	106,15	15600	104,66	14342	126,23		
Ćićevac	3075	3279	106,63	3445	105,06	3317	96,28	3332	100,45	2971	96,61		
Rasinski okrug	56315	66478	118,05	74718	112,40	77967	104,35	79747	102,28	77270	137,21		

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 2011. godine u Republici Srbiji.

Upporedni pregled broja stanovnika 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002. i 2011. godine, knjiga 20, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2014.

Osim promena u ukupnom broju domaćinstava, značajne promene su nastale i u njihovoj veličini. Na teritoriji Rasinskog okruga u celini, ali i pojedinačno po opštinama, najzastupljenije su dvočlane porodice, dok su porodice od pet članova najmanje zastupljene. Na drugom mestu po brojnosti su samačka domaćinstva u svim opštinama, osim u opštini Kruševac. Ova domaćinstva čine 19% ukupnog broja domaćinstava Rasinskog okruga. Na nivou opština najzastupljenija su u opštini Varvarin – 20,91%, Čičevac – 20,87%, Trstenik – 20,53%, Brus – 19,57%, Kruševac – 18,25% i Aleksandrovac – 17,82%.

Prema popisu iz 1961. godine, prosečno domaćinstvo u Rasinskom okrugu imalo je 4,47 članova, dok je 2011. godine ta brojka iznosila 3,13. U analiziranom periodu i na nivou opština i na nivou okruga prisutan je trend konstantnog smanjenja prosečne veličine domaćinstva. Prosečna veličina domaćinstva 1961. godine se kretala od 6,06 članova u opštini Aleksandrovac, do 4,08 u opštini Kruševac. Podaci popisa iz 2011. godine pokazuju da najmanje članova prosečno imaju domaćinstva u opštini Trstenik – 2,99, a najviše u opštini Aleksandrovac – 3,26 članova (Tabela broj 4).

Tabela 4. Prosečna veličina domaćinstva Rasinskog okruga u periodu od 1961. do 2011. godine

Table 4. Average size of a household of the Rasina District from 1961 to 2011.

	1961	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Aleksandrovac	5,54	4,52	4,03	3,84	3,34	3,26
Brus	6,06	4,97	4,18	3,75	3,21	3,07
Varvarin	4,30	4,09	3,97	3,76	3,35	3,24
Kruševac	4,08	3,73	3,60	3,53	3,27	3,14
Trstenik	4,32	3,98	3,81	3,68	3,14	2,99
Čičevac	4,13	3,77	3,65	3,54	3,23	3,19
Rasinski okrug	4,47	3,99	3,77	3,63	3,25	3,13

Izvor: Izračunato na osnovu tabela broj 1 i 3

Naselja sa najmanjim brojem članova prema popisu iz 2011. godine su: Belo Polje – 1,88 (opština Brus), Gornje Leviće – 1,96 (opština Brus), Žarevo – 1,91 (opština Brus), Iričići – 1,94 (opština Brus), Stanuloviće – 1,86 (opština Brus), Sudimlja – 1,78 (opština Brus), Loboder – 1,44 (opština Trstenik), Rajinac – 1,84 (opština Trstenik), Mojsinje – 1,89 (opština Čičevac), dok je prosečna veličina domaćinstva najveća u seoskim naseljima opštine Kruševac: Kamenare (4,18), Ljubava (4,38), Pozlata (4,25), Srdalje (5,0), Sušica (4,21) i Crkvina (4,09).

Selo Srdalje je 2011. godine imalo najveću prosečnu veličina domaćinstva od 5 članova, ali trebalo bi naglasiti da u ovom selu živi samo 60 stanovnika, raspoređenih u ukupno 12 domaćinstava (Stričević, 2015).

Prema demografskim prognozama do 2021. godine očekuje se pad broja stanovnika u 193 od 296 naselja u Rasinskom okrugu. Najlošije demografske prognoze vezane su za opštinu Brus, u kojoj se očekuje pad broja stanovnika u svih 58 naselja, dok najbolju perspektivu ima opština Varvarin, u kojoj se očekuje porast broja stanovnika u svim naseljima. Demografske prognoze ukazuju na mogućnost da selo Rlica u opštini Kruševac i selo Loboder u opštini Trstenik, početkom naredne decenije ostanu bez stanovnika (Stričević, 2015).

Starosna struktura stanovništva je važan pokazatelj demografskih promena. Analiza starosne i polne strukture stanovništva osnov je za sva druga demografska istraživanja. Na osnovu analize starosne strukture moguće je pratiti dosadašnji demografski razvitak, ali na osnovu nje možemo uočiti tendencije budućeg demografskog razvoja nekog prostora (Radivojević i dr. 2015).

Tabela 5. Starosna struktura stanovništva Rasinskog okruga
u periodu od 1971. do 2011. godine²
Table 5. Age structure of inhabitants of the Rasina District from 1971 to 2011.

Godina popisa	Starosni kontigenti stanovništva							Indeks starenja	Prosečna starost	Koef. starosti
	0-19 godina		20-59 godina		60+		Nepoznato			
	Broj	%	Broj	%	Broj	%				
Aleksandrovac										
1971.	11319	33,49	17833	52,76	4647	13,75	-	0,41	33,65	13,75
1991.	8164	24,58	17967	54,09	6971	20,99	113	0,85	38,39	20,99
2002.	6185	21,05	15284	52,01	7793	26,52	127	1,26	41,10	26,52
2011.	4991	18,82	12400	46,75	7550	28,47	-	1,51	40,18	28,47
Brus										
1971.	9170	37,31	12595	51,24	2816	11,46	-	0,31	31,86	11,46
1991.	5404	25,33	11670	54,71	4155	19,48	102	0,77	37,75	19,48
2002.	3996	21,30	9676	51,57	4861	25,91	231	1,22	40,66	25,91
2011.	2981	18,27	8556	52,44	4780	29,29	-	1,60	43,10	29,29
Varvarin										
1971.	7326	28,02	13981	53,48	4836	18,50	-	0,66	36,83	18,50
1991.	5222	21,92	12564	52,74	5883	24,70	152	1,13	40,33	24,70
2002.	4047	20,11	9976	49,58	5912	29,38	187	1,46	42,21	29,38
2011.	3403	18,94	9103	50,67	5460	30,39	-	1,60	43,24	30,39
Kruševac										
1971.	34919	29,59	67421	57,13	15676	13,28	808	0,45	34,74	13,28
1991.	35747	25,88	76702	55,54	24790	17,95	872	0,69	37,05	17,95
2002.	28325	21,56	72690	55,33	29662	22,58	691	1,05	39,82	22,58
2011.	25534	19,83	70097	54,44	33121	25,72	-	1,30	41,53	25,72
Trstenik										
1971.	14707	28,96	28491	56,11	7578	14,92	-	0,52	33,25	14,92
1991.	13655	24,88	29816	54,34	11250	20,50	152	0,82	38,28	20,50
2002.	10153	20,70	25963	52,94	12674	25,84	253	1,25	41,10	25,84
2011.	7465	17,37	23073	53,70	12428	28,93	-	1,66	43,25	28,93
Čičevac										
1971.	3302	26,71	6676	54,02	2381	19,27	-	0,72	37,46	22,14
1991.	2664	22,66	6171	52,49	2892	24,60	30	1,09	40,23	24,60
2002.	2217	20,61	5529	51,41	2925	27,20	84	1,32	41,44	27,20
2011.	1820	19,41	4950	52,79	2706	28,86	-	1,49	43,04	28,86
Rasinski okrug										
1971.	80590	30,35	146997	55,36	37934	14,29	808	0,47	34,82	14,29
1991.	70856	25,03	154890	54,71	55941	19,76	1421	0,79	37,92	19,76
2002.	54923	21,17	139118	53,62	63827	24,60	1573	1,16	40,54	24,60
2011.	46194	19,09	129760	53,62	66045	27,29	-	1,43	42,23	27,29

Učešće stanovništva do 19 godina starosti, na teritoriji Rasinskog okruga, po popisu iz 1971. godine iznosilo je 30,35%. Najviše mladog stanovništva ove godine bilo je u opštini Brus – 37,31%, a najmanje u opštini Čičevac 26,71%. U proteklih četrdeset godina, učešće

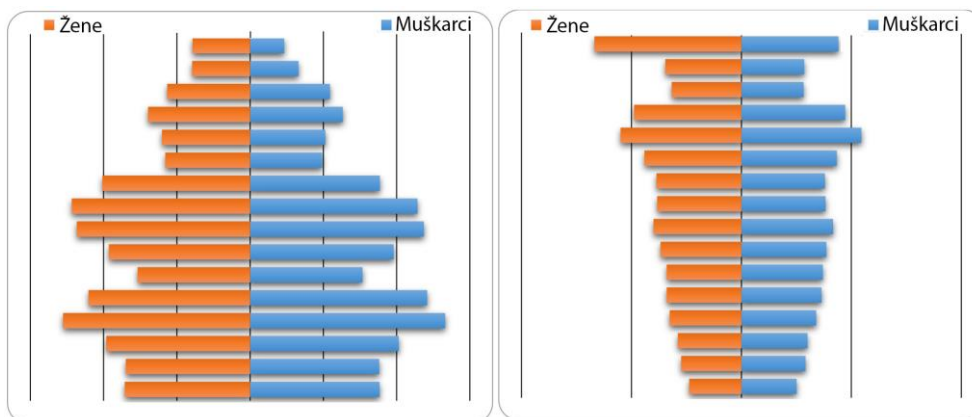
² Izvor: Popis stanovništva, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији, Старост и пол, књига 2, Републички завод за статистику, Београд, 2012; Попис становништва, домаћинства и станова 2002. у Републици Србији, Старост и пол, књига 2, Републички завод за статистику, Београд, 2003; Попис становништва, домаћинства и станова 1991 у Социјалистичкој Републици Србији, Пол и старост, књига 4, Републички завод за статистику, Београд; Попис становништва и станова 1971., Резултати за становништво и домаћинства за ужу територију Општине Крушевац, Савезни завод за статистику, Београд 1972;

mladog stanovništva u ukupnom stanovništvu Rasinskog okruga se smanjilo za 11,26%, dok je udeo starog stanovništva porastao za 13%. Najveće promene u starosnoj strukturi zabeležene su u opštini Brus, u kojoj je, u analiziranom periodu, broj mladog stanovništva opao za 19,04%, dok je broj starog stanovništva uvećan za 17,83%. Rezultati popisa iz 1991. godine ukazuju na izraženu tendenciju starenja stanovništva u opštinama Varvarin i Čičevac, da bi od 2002. godine taj trend zahvatio sve opštine Rasinskog okruga.

Koeficijent starosti stanovništva Rasinskog okruga u analiziranom četrdesetogodišnjem periodu kretao se od 14,29 do 27,29, koliko je iznosio 2011. godine. S obzirom na to da proces demografskog starenja počinje kada udeo starih dostigne 12%, može se reći da se Rasinski okrug nalazi u odmakloj fazi procesa starenja (Đokić i dr., 2014). Tokom analiziranog perioda, koeficijent starosti je u svim opštinama bio veći od 12, osim u opštini Brus 1971. godine, kada je imao vrednost od 11,46. Prema poslednjem popisu, u svim opštinama okruga, osim u Kruševcu, procentualni udeo starog stanovništva bio je veći od prosečne vrednosti za Okrug. Dakle proces demografskog starenja na teritoriji Rasinskog okruga započeo je šezdestih godina XX i dostigao je svoj maksimum početkom XXI veka.

Značajan pokazatelj promena u starosnoj strukturi stanovništva je indeks starenja. On predstavlja odnos broja stanovnika starih 60 i više godina prema broju stanovnika starih od 0–19 godina. Ako je njegova vrednost manja od 0,4, onda je stanovništvo još mlado, a ako se kreće iznad 0,4, onda stanovništvo pokazuje znake starenja (Rančić, 1980). Vrednost ovog indeksa na teritoriji Rasinskog okruga u periodu od 1971. do 2011. uvećana je sa 0,47 na 1,43, što ukazuje na to da se sedamdesetih godina stanovništvo ove teritorije nalazilo na pragu demografske starosti, da bi u prvoj deceniji XXI veka dostiglo najdublju demografsku starost. U svim opštinama Rasinskog okruga vrednosti indeksa starenja su veći od 1,25, što može da ima značajne negativne posledice za buduću reproduktivnost stanovništva i formiranje radnog kontigenta.

Demografsko starenje stanovništva potvrđuje i prosečna starost. U periodu od 1971. do 2011. prosečna starost stanovništva Rasinskog okruga je povećana za 7,4 godine, a u poslednjem međupopisnom periodu za 1,7 godina. Između dva poslednja popisna perioda, jedino je u opštini Aleksandrovac smanjena prosečna starost za 0,9 godina, dok je u svim opštinama proces starenja polulacije intenziviran.

Grafikon 1. Starosno-polna struktura stanovništva Rasinskog okruga 1971. i 2011. godine.
Graph 1. Age-sex pyramid for the Rasina District in 1971. and 2011.

Tabela 6. Polna struktura stanovništva Rasinskog okruga u periodu od 1971. do 2011. godine³
Table 6. Sex structure of inhabitants of the Rasina District from 1971 to 2011.

Godina popisa	Ukupno	Muško	%	Žensko	%	St.mask.
Aleksandrovac						
1971.	33799	16826	49,78	16973	50,22	991,34
1991.	33215	16798	50,57	16417	49,43	1023,21
2002.	29389	14619	49,74	14770	50,26	989,78
2011.	26522	13295	50,13	13227	49,87	1005,14
Brus						
1971.	24581	12300	50,04	12281	49,96	1001,55
1991.	21331	10810	50,68	10521	49,32	1027,47
2002.	18764	9482	50,53	9282	49,47	1021,55
2011.	16317	8375	51,33	7942	48,67	1054,52
Varvarin						
1971.	26143	12967	49,60	13176	50,40	984,14
1991.	23821	11821	49,62	12000	50,38	985,08
2002.	20122	9876	49,08	10246	50,92	963,89
2011.	17966	8830	49,15	9136	50,85	966,51
Kruševac						
1971.	118016	57798	48,97	60218	51,03	959,81
1991.	138111	67520	48,89	70591	51,11	956,50
2002.	131368	63757	48,53	67611	51,47	943,00
2011.	128752	62802	48,78	65950	51,22	952,27
Trstenik						
1971.	50776	24938	49,11	25838	50,89	965,17
1991.	54873	26964	49,14	27909	50,86	966,14
2002.	49043	23842	48,61	25201	51,39	946,07
2011.	42966	21016	48,91	21950	51,09	957,45
Čičevac						
1971.	12359	6015	48,67	6344	51,33	948,14
1991.	11757	5708	48,55	6049	51,45	943,63
2002.	10755	5209	48,43	5546	51,57	939,24
2011.	9376	4651	49,61	4825	50,39	963,94
Rasinski okrug						
1971.	265521	130844	49,25	134830	50,75	970,44
1991.	283108	139621	49,32	143487	50,68	973,06
2002.	259441	126785	48,87	132656	51,13	955,74
2011.	241999	118969	49,16	123030	50,84	966,99

Starosno-polne piramide na ilustrativan način prikazuju promene u starosnoj i polnoj strukturi stanovništva. Na piramidi za 1971. godinu veliko je učešće mladog i sredovečnog stanovništva, dok je udeo stanovništva starijeg od 75 godina najmanji. Starosno-polna piramida za 2011. godinu ukazuje na potpuno drugačiji trend jer je u ovoj popisnoj godini najveći broj stanovnika pripadao stanovništvu starijem od 75 godina, dok je najmanji broj

³ Izvor: Popis stanovništva, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији, Старост и пол, књига 2, Републички завод за статистику, Београд, 2012; Попис становништва, домаћинства и станова 2002. у Републици Србији, Старост и пол, књига 2, Републички завод за статистику, Београд, 2003; Попис становништва, домаћинства и станова 1991. у Социјалистичкој Републици Србији, Пол и старост, књига 4, Републички завод за статистику, Београд, ; Попис становништва и станова 1971., Резултати за становништво и домаћинства за ужу територију Општине Крушевац, Савезни завод за статистику, Београд 1972;

pripadao stanovništvu od 0 do 4 godine. Ovakav izgled piramida ukazuje da je ukupno stanovništvo izloženo procesu starenja, što dovodi do opadanja prirodnog priraštaja, smanjenog porasta stanovništva i procesa depopulacije.

Polna struktura stanovništva je u uzajamoj vezi sa starosnom strukturom i važan je pokazatelj demografskog razvoja. Promene u polnom sastavu stanovništva u periodu od 1971. do 2011. godine date su kroz procentualno učešće muškog i ženskog stanovništva, kao i kroz stopu maskuliniteta, koja pokazuje koliko ima muškaraca na 1000 žena (Rančić M. 1980). Tokom celog analiziranog perioda u Rasinskom okrugu je bilo dominantno žensko stanovništvo. Stopa maskuliniteta se kretala od 970,44, koliko je bilo prema popisu 1971. godine, do 966,99 - 2011. godine. U svim opštinama Rasinskog okruga, osim u Brusu i Aleksandrovcu, zapaža se veći udeo ženskog stanovništva. Podaci prikazani u tabeli br. 6 ukazuju na to da je u svim popisnim periodima u opštini Brus bilo dominantno muško stanovništvo, dok je ovakav trend u opštini Aleksandrovac zabeležen popisom 1991. i 2011. godine.

Posmatrano po starosti, uočava se ujednačena polna struktura stanovništva Rasinskog okruga. Prema popisima iz 1971. i 2011. godine, možemo reći da je muško stanovništvo dominantno u kategorijama mladog stanovništva i mlađeg sredovečnog, dok kod starijeg sredovečnog i starog stanovništva primat preuzima žensko stanovništvo.

Zaključak

Na osnovu izvršene analize i dobijenih rezultata, možemo zaključiti da je u Rasinskom okruga poslednjih decenija, a posebno u periodu od 1991. do 2011. godine došlo do izrazitih negativnih demografskih promena, koje se manifestuju kroz: depopulaciju, intenzivno starenje stanovništva, smanjenje reproduktivnog potencijala i kontingenta radno sposobnog stanovništva.

Na promene u starosnoj strukturi stanovništva Rasinskog okruga od predsudnog uticaja bili su, osim smanjenja fertiliteta, izražene migracije, društveno-ekonomski razvoj i mnogi drugi spoljni faktori. Starosna struktura predstavlja fiziološku osnovu za budući reproduktivni i radni potencijal ovog prostora. Od starosne strukture zavisi prirodni priraštaj, veličina radnog kontingenta, kontingent stanovništva za školovanje...

S obzirom na to da se stanovništvo Rasinskog okruga već nalazi u stadijumu najdublje demografske starosti, neophodno je preduzeti ozbiljne mere socijalne i populacione politike, kako bi se povećao natalitet, smanjio proces starenja i postepeno obnovilo stanovništvo. U suprotnom, ovako negativan demografski trend će se nastaviti i u narednom periodu, što će usloviti: nastavak procesa starenja stanovništva i smanjenja mogućnosti biološke reprodukcije, povećanje broja samačkih domaćinstava (posebno u seoskim sredinama), opadanja broja stanovnika, domaćinstava, prosečne veličine domaćinstava...

Ovakav negativni populacioni trend svrstava Rasinski okrug u oblasti sa izraženom i kontinuiranom depopulacijom, što se negativno odražava na dalji demografski i društveno – ekonomski razvoj ovog prostora.

Zahvalnost. „Savremene demografske promene na teritoriji Rasinskog okruga“ predstavlja rezultat istraživanja na projektu „Razvojni programi revitalizacije sela Srbije“ (br.176008) koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije, a realizuje se na Geografskom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

Literatura

- Đokić, M. Golubović, N., Petrović, V. (2014): Demografski potencijal Nišavskog okruga, Glasnik antropološkog društva Srbije. Niš, 49; 127–136.
- Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji, Starost i pol, knjiga 2, Republički zavod za statistiku. Beograd: 2012.
- Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji, Uporedni pregled broja stanovnika 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002. i 2011; knjiga 20, Republički zavod za statistiku. Beograd: 2014.
- Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji, Uporedni pregled broja domaćinstava 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002. i 2011; knjiga 21, Republički zavod za statistiku. Beograd: 2014.
- Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2002. u Republici Srbiji, Starost i pol, knjiga 2, Republički zavod za statistiku. Beograd: 2003.
- Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1991. u Socijalističkoj Republici Srbiji, Pol i starost, knjiga 4, Republički zavod za statistiku. Beograd.
- Popis stanovništva i stanova 1971, Rezultati za stanovništvo i domaćinstva za užu teritoriju Opštine Kruševac, Savezni zavod za statistiku. Beograd: 1972.
- Rančić, M. (1980): Statistika stanovništva, Viša škola za primenjenu informatiku i statistiku. Beograd:180–186.
- Radivojević, A. Stričević, L.J., Filipović, I.(2015): Demografski razvoj ruralnog prostora Centralne Srbije – osnovne demografske odlike; Naučna monografija Razvojni potencijali i ograničenja revitalizacije ruralnog prostora Centralne Srbije. Beograd: 151–197.
- Stričević, L.J. (2015): Problemi savremenog demografskog razvoja na prostoru opštine Kruševac, *Glasnik antropološkog društva Srbije*. Niš; 50; 39–48.
- Stričević, L.J. (2015): *Vodni resursi Rasinskog okruga i njihov uticaj na regionalni razvoj*. Doktorska disertacija, Prirodno-matematiki fakultet, Univerzitet u Nišu.
- www.rasinskiokrug.org.rs.

CONTEMPORARY DEMOGRAPHIC CHANGES OF THE RASINA DISTRICT

Ljiljana Stričević, Aleksandar Radivojević, Ninoslav Golubović, Jelena Miletić

Summary. Rasina District is faced with serious demographic problems at the beginning of the twenty-first century which are the consequence of long-term economic and social changes both in this area and the country as a whole. The basic problem is insufficient population regeneration, which further leads to other negative processes. One of the most important problems of Rasina District is the ageing of population, i.e., a drop in young population and a significant rise in old population. Therefore, the population of Rasina District is already in the critical phase of demographic aging. Such age structure influences further economic development of this area at large. The decrease in young population, which is the carrier of future reproduction and regeneration of the population of this area, is evident. So as to stop or decelerate these processes, it is necessary to improve life conditions and ensure certain economic standard. Otherwise, these processes will not be stopped; they will be all the more intensified.

Key words: demographic changes, depopulation, aging population, Rasina District.